

УДК 929.52:929.73.031.Ф. Несвіцький

ЗАГАДКА ПОХОДЖЕННЯ КНЯЗЯ ФЕДЬКА НЕСВІЦЬКОГО: ДАВНІ ТА НОВІТНІ ДИСКУСІЇ

Іванна ПАПА

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра історії середніх віків та візантиністики
вул. Університетська 1, Львів 79000, Україна

Питання походження князівських родів Збараських, Вишневецьких, Порицьких, Воронєцьких є досі відкритим. Протопластою цих родів був Федько Несвіцький, однак його походження теж не до кінця з'ясоване. Це зумовлено скупим і суперечливим змістом джерел XIV – поч. XV століть. Дискусія навколо походження Федька Несвіцького переросла у “генеалогічну війну” (“*bellum genealogicum*”), яка бурхливо відбувалася у першій третині XX ст. і триває досі. Ця проблема є загадкою, на яку досі не знайдено переконливої відповіді. Тому аналіз дискусії допоможе краще зрозуміти проблему, виявити помилкові версії та наблизитися до остаточного її вирішення.

Ключові слова: Федько Несвіцький, Федір Корибутович, “генеалогічна війна”, Збараські, Вишневецькі.

Князі були носіями державницьких традицій упродовж всього удільного періоду. Тому питання походження князівських родів виходить за межі власне генеалогічних проблем і залишається актуальним для дослідження політичної та загальної історії. Питання походження князівських родів Збараських, Вишневецьких, Порицьких і Воронєцьких досі відкрите.

Протопластою цих родів, на думку більшості дослідників, був князь Федько Несвіцький¹. Але суперечливий характер джерел XIV – першої половини XV ст. не дозволяє остаточно розв'язати загадку походження самого князя Федора. Дискусію підживлює версія тотожності Федора Несвіцького з Федором Корибутовичем. При цьому Корибутовичів вважають чи не найзагадковішим відгалуженням роду Гедиміновичів².

З 1911 р. на сторінках періодичного органу Геральдичного товариства у Львові – “*Miesiecznik Heraldyczny*” – почалося активне обговорення походження князя Федька Несвіцького. Постановка цього питання стала вихідною точкою

¹Wolff J. Kniaziowie Litewsko-Ruscy od konca czternastego wieku / J. Wolff. Kraków, 1895. S. 179, 275–276.

²Войтович Л. В. Княжа доба на Русі: портрети еліти / Л. Войтович. Біла Церква, 2006. С. 648.

у гострій науковій дискусії, яку окреслюють як “генеалогічна війна” (“*bellum genealogicum*”)³. Владислав Семкович узагальнив головну причину названої дискусії як вирішення проблеми: “[...] Чи вигасла гілка роду Гедиміна, тобто князів Корибутовичів на Федорі, синові Корибута-Дмитра, внуку Оль’єрда Гедиміновича, чи вони далі продовжували процвітати у своїх потомках – князів Збаразьких і родах, які з них виходили – Вишневецьких, Воронецьких, Порицьких”⁴. Наталя Яковенко виокремлює “позанаукову” причину дискусій, яка передбачала не лише встановлення факту походження Федька Несвіцького, а мала на меті “визнавати зв’язок могутніх князівських відгалужень із домом Рюриковичів і тим самим ствердити безперервність династичної традиції в Україні-Русі (що відповідало б офіційній ідеології Російської імперії), а чи доводити, що цю традицію було перервано”⁵.

Таким чином знову виникає необхідність детально проаналізувати аргументи учасників “генеалогічної війни” стосовно походження Федька Несвіцького, щоб з’ясувати, наскільки тоді дослідники наблизилися до розв’язання проблеми і чи зробили поступ вперед їхні наступники – дослідники ХХ ст. і сучасні вчені.

За родинною традицією представники князівських родин Збаразьких, Вишневецьких, Порицьких і Воронецьких виводили своє походження від Корибута-Дмитра Оль’єрдовича. Ця традиція була передана у польських гербівниках Симеона Окозького⁶, Каспера Несецького⁷, Бартоша Папроцького⁸ та хроніці Мацея Стрийковського⁹.

У Яна Длу’оша знаходимо згадку про Федька Несвіцького як князя Федька Подільського (*dux Fedko Podolie*)¹⁰. Водночас Длу’ош вирізняє інших Федорів – князя Федька Острозького, Федька Фридерікуса Острозького, Федора Даниловича, Федора Оль’єрдовича.

Вперше родову традицію згаданих князівських династій піддав сумніву Казимир Стадніцький¹¹. Він зазначив, посилаючись на “Родовід князів

³*Semkowicz W.* Josk i wygańkicze Korybutowiczow / *W. Semkowicz // Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie [Далі RH] 1924–1925. R. 7. S. 197–209.*

⁴*Ibid.* S. 197.

⁵*Яковенко Н. М.* Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Наддніпрянина) / Н. Яковенко. Київ, 2008. С. 91.

⁶*Okolski S.* Orbis Polonus in quo antiqua Sarmaturum gentilitia et arma delucidantur / *S. Okolski.* Cracoviae: In Officina Typographica Francisci Cefarij, 1641. Т. I. S. 524–532.

⁷*Niesiecki K.* Herbarz Polski / *K. Niesiecki.* Lipsk. Т. I. – 1839. S. 11–12.; Т. 7. – 1841. S. 424.; Т. 9. – 1842. S. 345–363; S. 430–431.; Т. 10. – 1845. S. 115–121.

⁸*[Paprocki B.]* Herby rycerstwa Polskiego, przez Bartosza Paprockiego zebrane i wydane r. p. 1584. Krakow, 1858. S. 832–835.

⁹*Strykowski M.* Kronika polska, litewska, ĩmydska i wszystkiej Rusi etc. Warszawa, 1846. Т. II. S. 57–59.

¹⁰*Diugosz J.* Annales seu cronicae incliti regni Poloniae. Liber 11. Liber 12. 1431–1444. Т. 8 / *J. Diugosz.* Varsaviae, 2001. S. 108–109, 116–117.

¹¹*Stadnicki K.* Bracia Wiadysiawa Jagieciij / *K. Stadnicki.* Lwyw, 1867. S. 50–109.

литовських”, що сини Корибута-Дмитра – Іван, Жигмонт і Федір – померли бездітними¹². Дослідник також звернув увагу на відсутність прямих джерел, які б підтверджували походження цих князівських родів від Федора Корибутовича, тому, на його думку, таке походження є вигаданим¹³. К. Стадницький уперше піддав сумніву тотожність Федька Несвіцького та Федора Корибутовича¹⁴. Інший польський дослідник Антоній Яблоновський виводив вищезгадані князівські роди з роду Мукосійовичів¹⁵.

Один з найавторитетніших польських генеологів Юзеф Вольф також розглядав окремо Федька Несвіцького і Федора Корибутовича, але не відкидав можливості походження князівських родин Збараських, Вишневецьких, Порицьких і Вороніцьких від Федора Корибутовича, зважаючи на вживання ними придомку “Корибут” чи “Корибутович” з кін. XVI ст.¹⁶.

Модний у європейській науці кінця XIX ст. гіперкритицизм призвів до того, що сумнівним вважалося походження від Гедиміна князівських родів Кобринських, Корецьких, Сан’ушків, Чарторийських, Ружинських, а князівські роди Вишневецьких, Вороніцьких, Порицьких, Збараських та Курцевичів, яких вважали Гедиміновичами, також ніби були зовсім іншого походження¹⁷.

Розпочав дискусію про походження князя Федька Несвіцького на сторінках “*Miesiecznika Heraldycznego*” польський історик і літератор князь Юзеф Пузина¹⁸. Він розкритикував доробок своїх попередників – К. Стадницького, Ю. Вольфа і дуже енергійно намагався довести тотожність князів Івана і Федора Несвіцьких з Іваном і Федором Корибутовичами. Ще до нього на цій тотожності наполягали український дослідник Микола Молчановський¹⁹ та відомий російський генеолог Ніколай фон Баум’артен²⁰, але їхні праці були польському досліднику невідомі.

¹² *Полное собрание русских летописей*. [Далі ПСРЛ] Т. 7. Летопись по Воскресенскому списку / изданное по высочайшему повелению Археологическою комиссией. СПб., 1856, Репринт Dьsseldorf, 1973. С. 253–256.; *Stadnicki K. Bracia Wiadysiawa Jagieiiy...* S. 105.

¹³ *Stadnicki K. Bracia Wiadysiawa Jagieiiy...* S. 105.

¹⁴ *Ibid.* S. 107–108.

¹⁵ *Jabionowski A. Rewizja zamkyw ziemi woicyckijj w pyiowie XVI wieku / A. Jabionowski. // rydia dziejowe. T. 6 Warszawa, 1877. S. LXIX.*

¹⁶ *Wolff J. Kniaziowie Litewsko-Ruscy...* S. 179, 275–276.

¹⁷ *Гедиминовичи // Энциклопедический словарь / [издатели Ф. Брокгауз, И. Ефрон. Т. 15. [Москва], 1992. С. 232.*

¹⁸ *Puzyna J. O pochodzeniu kniazia Fed’ka Nieswizkiego / J. Puzyna // Miesiecznik Heraldyczny [Далі МН]. 1911. № 1–2. С. 6–15; № 3–4, С. 43–47; № 5–6, С. 74–82.*

¹⁹ *Молчановский Н. Очерк известий о Подольской земле до 1434 г. преимущественно по летописным источникам / Н. Молчановский. Киев, 1885. С. 378.*

²⁰ *Баумгартен Н. А. фон. Происхождение князей Вишневецких, Збаражских и Вороніцьких / Н. А. фон Баумгартен // Летопись Историко-родословного общества в Москве. 1910. Вып. 4. С. 27–32.*

На статті Ю. Пузини відразу з'явилися відповіді його опонентів Зи'мунта Люби Радзимінського та Антонія Прохаски²¹. Ю. Пузина не забарився з відповіддю²². Його опонент З.-Л. Радзимінський теж не змусив чекати на свою відповідь, у якій підвів підсумки полеміки та оголосив її закритою, у зв'язку з переходом дискусії на з'ясування особистих питань²³. Але дискусія незабаром відновилася через появу нового джерела – листа вїта з Братуні до великого магістра Ордену від 8 лютого 1432 р.²⁴ Ю. Пузина розгорнув свою аргументацію на основі цього джерела²⁵. На цей раз йому вдалося переконати одного з опонентів – А. Прохаску²⁶. Але З.-Л. Радзимінський, до якого приєднався В. Семкович, залишилися у своїх поглядах непохитними²⁷. За геральдичний аспект проблеми взявся Казимир Соханевич²⁸. Згодом до позиції Ю. Пузини приєднався Оскар Галецький²⁹. Цей другий етап дискусії відзначився новими підходами та залученням сфрагістичних і геральдичних джерел.

Перша світова війна перервала дискусію, але у міжвоєнний період вона і далі латентно продовжувалася. Однак, публікації, пов'язані з походженням Федька Несвіцького, розширили свою географію – зокрема на сторінках віленського журналу “*Ateneum Wileckie*” з'явилися статті Яна Якубовського³⁰ та Францішека Равіти-Гавронського³¹. В. Семкович у статті “Блиск і занепад Корибутовичів” проаналізував хід дискусії і повернувся до ідеї про правильність тверджень Ю. Вольфа³². Резонансу ця стаття не викликала і гострого

²¹ *Radzimicki Z. L. W sprawie pochodzenia Fed'ka Nieswizkiego / Z. L. Radzimicki // МН. 1911. № 9–10. S. 142–150; № 11–12, S. 182–185; Prochaska A. Czy możliwa jest identyczność kniazzyw Nieswizkich z Korybutowiczami / A. Prochaska // МН. 1912. № 5–6. S. 88–92.*

²² Див. його статтю: *Puzyna J. W sprawie Fed'ka Nieswizkiego / J. Puzyna // МН. 1912. № 1. S. 18–26; № 2. S. 58–65.*

²³ *Radzimicki Z. L. Jeszcze w sprawie Fedka Nieswizkiego / Z. L. Radzimicki // МН. 1912. № 5–6. S. 93–95.*

²⁴ Редакція. *Spyr o Fedka Nieńwizkiego. МН. 1913. № 11–12. S. 190–191; List wyjta z Bratiany do Wielkiego Mistra z 8 lutego r. 1432 // МН. № 11–12. S. 191–192.*

²⁵ Див. *Puzyna J. Nieco faktyw do sprawy Fed'ka Nieswizkiego / J. Puzyna // МН. 1913. № 9–10. S. 145–151.*

²⁶ *Prochaska A. O identyczności ks. Fed'ka Nieswizkiego z Fedorem Korybutowiczem / A. Prochaska // МН. 1913. № 11–12. S. 192–194.*

²⁷ *Radzimicki Z. L. Itinerarze ks. Fedora Korybutowicza i ks. Fed'ka Nieswizkiego / Z. L. Radzimicki // МН. 1913. № 11–12. S. 194–200; Semkowicz W. Korybutowicze i Nieńwizcy w świetle sfragistyki / W. Semkowicz // МН. 1913. № 11–12. S. 200–204.*

²⁸ *Sochaniewicz K. Przyczynek do rozwoju herbu księstwa Zbarazkich / K. Sochaniewicz // МН. 1914. № 5–6. S. 118–120.*

²⁹ *Halecki O. Ostatnie lata Swidrygielly i sprawa wojska za Kazimierza Jagiellończyka / O. Halecki. Krakow, 1915. S. 115; Halecki O. Z Jana Zamojskiego inwentarza archiwum koronnego / O. Halecki // Archiwum Komisji Historycznej. 1919. T. 12, cz. II. S. 201.*

³⁰ *Jakubowski J. Czy istnieli kniaziewie Nieswizcy? / J. Jakubowski // Ateneum Wileckie. 1923. № 1. S. 1–9.*

³¹ *Rawita-Gawroński Fr. Książka Nieńwieccy, Zbarascy i Wińniowieccy do kynca XVI w. / Fr. Rawita-Gawroński // Ateneum Wileckie. 1930. № 7. S. 111–144.*

³² *Semkowicz W. Josk i wygańnikcie Korybutowiczow / W. Semkowicz // RH. 1926. № 7. S. 197–209.*

обговорення також. Але Ю. Пузина не залишив її без відповіді та красномовно назвав цю відповідь “останньою”³³, після чого на сторінках “*Miesiecznika Heraldycznego*” висвітлювалися різні аспекти пов’язані з родом Гедиміновичів. До продовження полеміки, крім Й. Пузини³⁴, долучилися Владислав Томкевич³⁵, Міхаель Пйотровський³⁶, князь Кароль Четвертинський³⁷, Генрік Ловм’янський³⁸. Попри різні погляди на проблему, домінуючою в польській³⁹ і українській історіографії⁴⁰ до останнього часу залишалася позиція Ю. Пузини. Михайло Грушевський зайняв нейтральну позицію і залишив питання відкритим⁴¹.

У 1990-х рр. польський дослідник Ян Тен’овський заявив про руське походження князів Несвіцьких⁴². Сучасні ж українські дослідники Олег Однороженко⁴³ та Станіслав Келембет⁴⁴ теж піддають сумніву висновки Ю. Пузини і його послідовників. Однак львівський історик Леонтій Войтович

³³ *Puzyna J.* Korybutowicze Nieswizcy. Moje ostatnie siowo w odpowiedzi prof. Semkowiczowi / *J. Puzyna* // МН. 1930. № 6. S. 105–119.

³⁴ Див. наприклад: *Puzyna J.* Narymunt Gedyminowicz / *J. Puzyna* // МН. 1930. № 1. S. 4–6; № 2. S. 26–28; № 3. S. 33–38; МН. 1931. № 2. S. 35–38; № 5. S. 105–111; № 9, S. 193–199; *Puzyna J.* Daniio, xs. Turowski, Ostrogski i Cheimski i jego potomstwo / *J. Puzyna* // МН. 1931. № 11. S. 251–258; № 12. S. 269–275; *Puzyna J.* W sprawie pochodzenia ks. Oleny Fedkowny Iwanowey Zaslawskiej / *J. Puzyna* // МН. 1935. № 6. S. 88–91.

³⁵ *Tomkiewicz W.* Testament Jeremiego Wiśniowieckiego / *W. Tomkiewicz* // МН. 1930. № 4. S. 67–77.

³⁶ *Piotrowski M.* W sprawie Biblioteki i Archiwum Zamku Wiśniowieckiego / *M. Piotrowski* // МН. 1930. № 7. 146–147.

³⁷ *Czetwertycki K.* Olena Fedkowna ks. Zaslawska i jej rodzina / *K. Czetwertycki* // МН. 1935. № 3. S. 38–40.

³⁸ *Jowmiacski H.* Wykaz wywodów szlachectwa na Litwie, przeważnie z lat 1773–1799 / *H. Jowmiacski* // МН. 1939. № 1. S. 1–7; № 2. S. 17–23; № 3. S. 33–39; № 4. S. 49–55; № 5. S. 65–70; № 6. S. 88–92; № 7–8. S. 115–118; № 9. S. 129–131.

³⁹ *Kuczyski S.* Ziemie czernihowsko-siewirskie pod rządami Litwy / *S. Kuczyski* // *Prace Ukraińskiego instytutu naukowego.* Warszawa, 1936. T. 33. S. 350–351; *Wdowiszewski Z.* Genealogia Jagiellony / *Z. Wdowiszewski.* Warszawa, 1968. 488 s.; *Wasilewski T.* Pochodzenie i początek kariery domu Czartoryskich / *T. Wasilewski* // *Litwa i jej mieszkańcy od XII do XX wieku.* Poznań. 1994. S. 43–65

⁴⁰ *Яковенко Н. М.* Українська шляхта... С. 91.

⁴¹ *Грушевський М. С.* Історія України-Руси / *М. Грушевський.* Київ, 1993. Т. 4. С. 479–480, 510–516.

⁴² *Ткгowski J.* Pochodzenie kniazzyw Iwana i Fiodora Nieswickich / *J. Tkgowski* // *Genealogia. Studia i Materiaiy Historyczne.* 1996. Tom 7. S. 125–135; *Ткгowski J.* Jeszcze o pochodzeniu kniazia Fiodora Nieńwickiego / *J. Tkgowski* // *Genealogia. Studia i Materiaiy Historyczne.* 1996. Tom. 8. S. 87–90.

⁴³ *Однороженко О.* Князівська геральдика Волині середини XIV–XVIII ст. / *О. Однороженко.* Харків, 2008. С. 76.

⁴⁴ *Келембет С. М.* Князі Несвізькі, Збаразькі та Вишневецькі – Гедиміновичі чи ні? / *С. Келембет* // *Культура народів Причорномор’я: Научний журнал,* 2009. Вип. № 162. С. 111–118.; *Келембет С. М.* Походження князів Несвізьких, Збаразьких та Вишневецьких / *С. Келембет* // *Культура народів Причорномор’я: Научний журнал,* 2009. Вип. № 164. С. 75–77.

вважає, що “[...] гіпотез істориків, при відсутності джерел, які могли би їх суттєво підтримати, явно мало, щоби відкинути традицію відомих князівських родин, не кажучи про ті джерела, які дозволяють її підтримати”⁴⁵.

Всі учасники дискусії торкалися у своїх дослідженнях таких моментів:

– де знаходився уділ князя Федька – у Несвіжі чи Несвічі?

– чи були Несвіцькі князями?

– скільки було Федорів, і хто є хто?

– чи ідентичними є постаті Федька Несвіцького та Федора Корибутовича?

Ще в перших статтях Ю. Пузина наголошував на важливому питанні існування двох різних родів, які часто плутали між собою – Несвізьких (від міста Несвіж над р. Уж, нині Білорусь) і Несвіцьких (від м. Несвіч, над р. Полянка, нині село Луцького району Волинської області⁴⁶). З роду Несвізьких найвідомішим є князь Юрій, який загинув у 1223 р. у битві з татарами на р. Калці⁴⁷. Інші Несвіцькі, Григорій та Іван, склали присягу Польській Короні у 1388 р. у Лешиці, як ленники Дмитра-Корибута⁴⁸. Подальші учасники дискусії інколи не враховували цей момент і пов’язували князів Несвіцьких із Несвіжем⁴⁹. Саме від Несвіча виводить князів несвіцьких Ю. Вольф⁵⁰. На думку Й. Пузини, Федір Корибутович походив з Несвіжа, а не Несвіча, бо не міг Федько, який володів Збаражем, Сокольцем та іншими містами, взяти свій придомок від маленького селища на Волині⁵¹. Несвіж був укріпленим містом, на відміну від Несвіча (А. Яблунівський датував перше укріплення тут не раніше початку XVI ст.)⁵², що давало право стверджувати, про зв’язок князів Несвіцьких саме з цим містом. Але ґрунтовні археологічні дослідження в Несвічі не проводилися і ця проблема теж залишається відкритою.

У титулатурі Корибутовича зустрічаємо терміни *Nieŋwiezski* чи *Nieŋwizcki*, а от терміни *Nieŋwiecki* чи *Nieŋwicki* з’явилися пізніше і, як вважає Ю. Пузина, були спотвореним варіантом перших форм⁵³. Дослідник наголошував, що

⁴⁵ Войтович Л. В. Княжа доба на Русі: портрети еліти... С. 650.

⁴⁶ Puzyna J. Rec. Fr. Rawita-Gawronski Ksiageta. Nieswieccy, Zbarascy i Wiszniowiecce do konca XVI w. // *Ateneum Wileckie*. 1930. № 7, cz. 1–2. S. 111–144. w MN. 1931. № 6. S. 140–141.

⁴⁷ Wolff J. Kniaziowie Litewsko-Ruscy od kocca czternastego wieku... S. 275.

⁴⁸ *Archivum księstwa Lubartowiczów Sanguszków w Siawucie* [Дані Архівум XX Sanguszków]. Lwów, 1886. T. 1. S. 8–9. № IX.

⁴⁹ Prochaska A. Czy możliwa jest identyczność kniaziów Nieswizkich z Korybutowiczami / A. Prochaska // MN. 1912. № 5–6. S. 88–92.

⁵⁰ Wolff J. Kniaziowie Litewsko-Ruscy od kocca czternastego wieku... S. 275.

⁵¹ Puzyna J. O pochodzeniu kniazia Fed’ka Nieswizkiego... S. 13.

⁵² Jabionowski A. Rewisia zamków ziemi wojewskiej... S. 71.

⁵³ Puzyna J. O pochodzeniu kniazia Fed’ka Nieswizkiego. S. 13; [Krupowicz M.] Zbiór dyplomatyw. T. I. S. 18–20. № XVI–XVII.; [Danilowicz J.] Skarbec dyplomatyw papieskich, cesarskich, krylewskich, księzkich i urzkdów posługujących do krytycznego wyjaśnienia dziejów Litwy, Rusi Litewskiej i ościennych im krajów siuzajskich / Zebrai. J. Danilowicz. Wilno, 1862. T. 2. S. 123–126, 133. № 1562, № 1603; Wolff J. Kniaziowie Litewsko-Ruscy... S. 275–276.

необхідно розрізняти князівські роди Несвіцьких і Несвізьких. У цьому з ним погодився один з його головних опонентів – З.-Л. Радзимінський, який слушно вважав, що існування князів Несвізьких у XIII ст. не доводить, що Федько був вихідцем саме з їхнього роду⁵⁴. Несвізькі – нащадки турово-пінських Рюриковичів володіли м. Несвіж і швидше за все вигасли на межі XIV–XV ст. Що ж до Несвіцьких, то досі спірним є питання яким чином їх нащадки отримали володіння на Волині та Поділлі. Дискусійним є не лише питання – Несвіж чи Несвіч, але й – Новогрудок Литовський чи Новогрудок Сіверський був у володіння Несвіцьких.

Ю. Пузина опирався у своїх аргументах на “Хроніку Стрийковського”, а також документ від 26 квітня 1388 р., в якому окремо згадуються як воєвода сіверський, так і воєвода новгородський⁵⁵. На його думку, після полону і втрати Дмитром-Корибутом у 1392–1393 рр. Новогрудка і земель сіверських, землю Сіверську надано Федорові Любартовичу, а Новогрудок – Вітовтові, проте Несвіж і Лоск залишилися за Дмитром-Корибутом, а згодом ці землі були частиною посагу його дочки Марії, яку видали заміж за князя Федора Львовича Воротинського. Далі, як вважає Ю. Пузина, Дмитру Корибутовичу взамін за втрачені землі надано Брацлав, Вінницю, Соколець і Кременець, а також, напевно, Збараж, яким згодом володів його син⁵⁶. Ю. Пузина, беручи до уваги свідчення М. Стрийковського, відкинув думку Ю. Вольфа, який опирався на Літописець Даниловича, про неможливість розгортання подій у такому руслі, у зв’язку з тим, що Вітовт завоював Поділля в 1393 р. за Федора Коріатовича, і відступив частину королеві, а на решті земель поставив своїх старост⁵⁷. Натомість Ю. Пузина апелював до А. Прохаски, який також відкидав версію Ю. Вольфа, звертаючись до документу, в якому Федір Корибутович окреслював згадані володіння батьківщиною⁵⁸.

У 1923 р. до питання придомку князів Несвіцьких звернувся Я. Якубовський, який пов’язував їх володіння з Несвічем на Волині, погоджуючись із К. Стадніцьким та Ю. Вольфом і, підкріплюючи свої висновки картою володінь князівства Несвізького XVI ст. за Радзивилів⁵⁹. Порушив цю проблему в 1926 р.

⁵⁴ Radzimicki Z. L. W sprawie pochodzenia Fed’ka Nieswizkiego... S. 143.

⁵⁵ Archiwum XX Sanguszków. T. I. S. 8–9. Nr. IX.

⁵⁶ Puzyra J. O pochodzeniu kniazia Fed’ka Nieswizkiego. C. 14.; Strykowski M. Kronika polska, litewska, łydska i wszystkiej Rusi etc. T. II. S. 101.

⁵⁷ Wolff J. Ryd Gedymina. Dodatki i poprawki do dzieł gr.K.Stadnickiego “Synowie Gedymina”, “Olgiard i Kiejstut”, “Bracia Wiadysiawa Olgiardowicza Jagieii” / J. Wolff. Kraków, 1886. S. 153; [Danilowicz I.] Latopisiec Litwy i Kronika Ruska: z rękopisu siwiaskiego przepisane; wypisami z Wremiennika Sofijskiego pomnożone, przypiskami i objaśnieniami dla czytelników polskich potrzebniemi opatrzone. Staraniem i pracą Ignacego Danilowicza. Wilno, 1827. S. 51–52; Strykowski M. Kronika polska, litewska, łydska i wszystkiej Rusi. T. II. S. 100–101.

⁵⁸ Prochaska A. Podole lennem Korony / A. Prochaska // Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego / Polska Akademia Umiejętności. Serja II. Kraków, 1895. T.VII. S. 256–279.

⁵⁹ Jakubowski J. Czy istnieli kniaziowie Nieswizcy? S. 1–9.

і В. Семкович⁶⁰. Але він доводив відсутність синів у Федора Корибутовича, про що нібито свідчило надання його земель у володіння зятю, та й згодом занепаду роду Корибута на його дочках. Зважаючи на це, він вважав неможливою ідентичність обох Федорів, до того ж Федора Несвіцького і його нащадків він вважав узурпаторами придомку “Корибутович”⁶¹.

На думку Л. Войтовича, після втрати сіверської землі з Новгород-Сіверським і повернення з полону, Дмитро-Корибут отримав саме м. Несвіч під Луцьком, яке згодом успадкував його наймолодший син Федько⁶². Володіючи невеличким уділом, Федько Несвіцький отримав від Свидри'айла значніші землі (Збараж і т. д.), де і були закладені основні родові гнізда його нащадків.

Складність у встановленні істини зумовлена тим, що в тому районі було декілька володінь Коріатовичів та інших родів й історичних постатей на ім'я Федір (Федір Коріатович, Федір Любартович, Федір Острозький). Саме цей момент викликає плутанину. Несвіцьке князівство було малесеньким, тому старший із синів Федора писався князем Передільницьким – за володіннями дружини на Самбірщині. Якби володіння князя Федька знаходилися у Несвіжі, то він не міг би відразу перебратися до Збаража і на Поділля, а його син Іван – одружитися з дідичкою з Бібла. Таким чином, бачимо складність і заплутаність у встановленні уділу Федора Несвіцького, а за відсутності археологічних досліджень на території Несвіча (Волинь) не можемо остаточно підтвердити чи відкинути, що саме це місто було центром уділу Федора Несвіцького.

Питання, чи були Несвіцькі князями, Ю. Пузина підняв ще у першій своїй роботі в ході критики поглядів К. Стадніцького, зокрема його аргументів про можливість узурпації князівського титулу заможними боярами або ж квапливого приписування князівським родами собі походження від династії Гедиміна⁶³. Як один з аргументів він навів документи, в якому брати Федька Несвіцького – Григорій та Іван згадуються без князівського титулу⁶⁴. Вперше з цим титулом вони з'являються в Інвентарі Рукашевського⁶⁵. Також зберігся документ із згадкою князя Івана Несвіцького від 1403 р.⁶⁶ За Ю. Пузиною Несвіцькі були

⁶⁰ *Semkowicz W.* Josk i wygańnikcie Korybutowiczyw... S. 197–209.

⁶¹ *Ibid.* S. 201–209.

⁶² *Войтович Л. В.* Княжа доба на Русі: портрети еліти... С. 650.

⁶³ *Puzyna J.* O pochodzeniu kniazia Fed'ka Nieswizkiego... S. 7.

⁶⁴ *Codex epistolaris saeculi decimi quinti.* [T. 1], 1384–1492: ex antiquis libris formularum, corpore Naruszeviciano, autographis archivistiche plurimis collectus opera Augusti Sokoiewski, Josephi Szujski. Pars 1, Ab anno 1384 ad annum 1444 // Monumenta Medii Aevi. T. II., Pars I. S. 12. № XI; Archiwum XX Sanguszkow. T. I. S. 8. № IX.

⁶⁵ [*Rydzewski E.*] Inventarium omnium et singulorum privilegiorum, litterarum, diplomatum, scripturarum et monumentorum quaecunque in Archivo Regni in arce Cracoviensi continentur per commissarios a Sacra Regia Majestate et Republica ad revidendum et connotandum omnes scripturas in eodem Archivo existentes deputatos confectum Anno Domini MDCLXXXII cura Bibliothecae Poloniae editum / [wyd. E. Rydzewski]. Lutetiae Parisiorum: Typis L. Martinet; Berolini; Posnaniae, 1862. S. 375.

⁶⁶ *Codex epistolaris Vitoldi Magni Ducis Lithuaniae 1376–1430* / A. Prochaska // Monumenta Medii Aevi. T. VI. S. 92.

псевдокнязями руського походження⁶⁷. На його думку князівський титул Несвіцьких засвідчили прямі згадки в гербовниках Б. Папроцького⁶⁸ та В. Кояловича⁶⁹. В перших статтях історик так і не зумів пояснити чому в чотирьох документах Іван та Григорій Несвіцькі виступають без князівського титулу. Однак уже в наступних статтях Ю. Пузина пояснює це в той спосіб, що князь Федько був добре відомою людиною (Свидри'айло пише про нього до Великого магістра Тевтонського ордену просто – князь В'ятко) і тому не було потреби задокументувати усі його регалії⁷⁰. Саме це стало предметом подальшої критики його опонентів. Правда, А. Прохаска зазначив, що у руських документах титул князь часто пропускають, тому не можна остаточно стверджувати, що Несвізькі князями не були⁷¹.

Найдраматичнішим є питання ідентичності постаті Федька Несвіцького і Федора Корибутовича. Ю. Пузина рішуче виступив проти версії К. Стадніцького про походження князів Збараських від Дениски Мукосійовича і заперечення, за браком джерел, можливості походження цього роду від Федька Несвіцького⁷². До К. Стадніцького ніхто не піддавав сумніву думку походження князів Збараських від Гедиміна. Ще А. Котцеба ототожнював Федька Несвіцького з Федором Корибутовичем⁷³. Ю. Вольф пов'язував рід Збараських із Федьком Несвіцьким, не ототожнюючи останнього з Федором Корибутовичем⁷⁴. Версію Ю. Вольфа про походження князів Збараських підтримав і З.-Л. Радзимінський – це був той рідкісний випадок коли його погляди співпали з позицією Ю. Пузини (вважали хибним твердження про походження цього роду від Дениски Мукосійовича)⁷⁵.

К. Стадніцький, Ю. Вольф і З.-Л. Радзимінський у своїх висновках опиралися на “Родовід князів литовських”, за яким князі Корибутовичі вигасли ще на синах Дмитра Корибутовича⁷⁶. Натомість Ю. Пузина вважав інформацію “Родоводу” недостовірною, а зауваження Й. Вольфа про існування князів Несвізьких ще у XIII ст. – не врахуванням тонкощів у розрізненні князівських родів Несвіцьких і

⁶⁷ Puzyna J. O pochodzeniu kniazia Fed'ka Nieswizkiego... S. 12.

⁶⁸ [Paprocki B.] Herby rycerstwa Polskiego... S. 832.

⁶⁹ Kojalowicz-Wijuk W. Herbarz Rycerstwa W. X. Litewskiego tak zwany COMPENDIUM O Klejnotach albo Herbach ktorych Familie Stanu Rycerskiego w Prowincjach Wielkiego Xięstwa Litweskiego Zazywaja // Herold Polski / Red. F. Piekosicski. Krakow, 1897. S. 96.

⁷⁰ Puzyna J. W sprawie Fed'ka Nieswizkiego. Odpowiedz P. Z. L. Radzimicskiemu... S. 22.

⁷¹ Prochaska A. Czy możliwa jest identyczność kniaziiw Nieswizkich z Korybutowiczami... S. 90.

⁷² Stadnicki K. Bracia Wiadysiawa-Jagieiiy Olgierowicza kryla Polski, wielkiego xiecia Litwy / K. Stadnicki. Lwyw, 1867. S. 105–109

⁷³ Kotzebue A. Switrigail. Ein Beitrag zu den Geschichten von Litthauen, Russland, Polen, Preussen. Leipzig, 1820. S. 71.

⁷⁴ Wolff J. Ryd Gedymina... S. 157–158.

⁷⁵ Radzimicski Z. L. W sprawie pochodzenia Fed'ka Nieswizkiego... S. 142.

⁷⁶ ПСРЛ. Т. 7. С. 253–256.

Несвізьких⁷⁷. Висуваючи аргументи для об'рунтування тотожності двох Федорів – Несвіцького і Корибутовича, Ю. Пузина звернув увагу на схожість сфрагістичних знаків Івана Корибутовича й Івана Передільницького (Несвіцького) – його сина⁷⁸. Головні аргументи Ю. Пузини зводилися до наступного: співпадіння володінь Дмитра-Корибута з володіннями Федька Несвіцького (Брацлав, Кременець, Вінниця, Хмільник і Соколець); Федір Корибутович і Федір Несвіцький не зустрічаються одночасно у документах; обоє були прихильниками політики Свидри'айла; обидва Федори одночасно зникають з історичної арени; традиція князів Збаразьких і Вишневецьких з кінця XVI ст. засвідчила вживання придомку “Корибутович”⁷⁹.

Особливу увагу Ю. Пузина відводив об'рунтуванню достовірності родової традиції Корибутовичів, яка з'явилася відразу після Люблінської унії та відобразилася в документах повсякденного вжитку. На його думку, фальшиві родовідні традиції з'являються пізніше – в кінці XVII ст., вони не подаються в публічній документації, а якщо й трапляються, то їх неважко виявити⁸⁰. Свою попередню аргументацію Ю. Пузина підкріпив сфрагістичними та геральдичними джерелами⁸¹. Тут він систематизував особливості графічних символів дому Рюриковичів і Гедиміновичів. На його думку, свідченням приналежності до династії Гедиміновичів є не лише вживання “Погоні Литовської”, а хреста на півколі та стріли з вістрями з обох боків і помітним потовщенням посередині⁸². Подібні знаки могли бути різновидами як Тризуба так і давньої литовської Колюмни. Також Ю. Пузина звернув увагу на те, що до середини XV ст. у литовських князів не було гербів, а лише особисті знаки, з чим можна погодитися.

Опонент Ю. Пузини З.-Л. Радзимінський побудував свої аргументи на критичному розгляді тих самих джерел, на які посилався Ю. Пузина. Зокрема він піддав сумніву інформацію “Хроніки Стрийковського”, бо вона була створена, коли Збаразькі вже були впливовими і називали себе “Корибутовичами”⁸³. Також, на його думку, печатки Івана Корибутовича і Федька Несвіцького свідчать, що немає підстав говорити про те, що вони брати, а також немає підстав вбачати в Іванові Передільницькому сина Івана Корибутовича⁸⁴. Останній аргумент доволі хиткий, так як княжі герби ще не були сформовані і не стали спадковими.

З.-Л. Радзимінський також звернув увагу на надто швидко в часі зміну в титулатурі (з Федора Корибутовича у Федька Несвіцького) та статусі (що видно

⁷⁷ *Puzyna J.* O pochodzeniu kniazia Fed'ka Nieswizkiego... S. 9.

⁷⁸ *Ibid.* S. 43.

⁷⁹ *Ibid.* S. 46–47.

⁸⁰ *Ibid.* S. 47.

⁸¹ *Ibid.* S. 74.

⁸² *Ibid.* S. 75–76.

⁸³ *Radzimicki Z. L.* W sprawie pochodzenia Fed'ka Nieswizkiego... S. 143.

⁸⁴ *Ibid.* S. 143.

у порядку розміщення осіб, які підписують документ) і привів приклад літа 1432 р.⁸⁵ Тут можна заперечити, що події також розвивалися надто стрімко.

Не виглядає переконливим і аргумент З.-Л. Радзимінського щодо згадок Федька у Длу'оша без зазначення "Корибутович". Адже під 1432 р. Длу'ош згадує Федора Корибутовича (*Phedor Koributhowicz*)⁸⁶ і під 1440 р. – "*Chothko Korybuth duces*"⁸⁷.

Слабким аргументом є також висновок з аналізу поведінки Федька Несвізького, який непостійно виступав на стороні Свидри'айла, а зраджував його і повертався назад⁸⁸. Боротьба Свидри'айла Оль'єрдовича проти узурпатора і польського ставленика Зи'мунта Кейстутовича, яку польська історіографія назвала "повстанням" (ніби легітимний великий князь міг повстати у своїй країні проти узурпатора, а не навпаки), розвела удільних князів в різні табори, хоча більшість із них (і у тому числі Федько Несвіцький) врешті стала на сторону Свидри'айла. У битві на р. Святій під Вількомиром 29–30 серпня 1435 р. серед інших 42 князів у полон до Зи'мунта потрапив і Федько Несвіцький, який звільнився з полону вже після загибелі узурпатора у 1440 р.⁸⁹.

Відповідаючи на критику, в наступних публікаціях Ю. Пузина звернув увагу, що зменшене вживання імені "Федько" (як у 1440 р. в Длу'оша) свідчить про неусталеність у тогочасному суспільстві вживання імен, бо це не єдиний такий випадок⁹⁰. Вказівку З.-Л. Радзимінського про втрату статусу, Ю. Пузина спростовує пізнішим документом від 15 жовтня 1432 р., де Федір Корибутович виступає після князя Семена Івановича Гольшанського, але перед паном віленським⁹¹. Відсутність титулу і придомку в деяких документах Ю. Пузина пояснює тим, що Федько був добре відомою людиною і достатнім було знати, про кого йдеться⁹². Також на свій захист Ю. Пузина звертає увагу З.-Л. Радзимінського, на той момент, що Федько називав Поділля своєю батьківщиною і це зафіксовано у документі про складання ним присяги королю Польському⁹³. Відкидаючи можливість руського походження Федька Несвіцького і його приписання до Гедиміновичів, Ю. Пузина підкреслює, що Рюриковичі вважали Гедиміновичів нижчими за себе, неблагородного походження, і у Гедиміні та його нащадках вбачали узурпаторів⁹⁴.

⁸⁵ *Radzimicki Z. L. W sprawie pochodzenia Fed'ka Nieswizkiego...* S. 145.

⁸⁶ *Diugosz J. Annales seu cronicae incliti regni Poloniae...* T. 8. S. 71.

⁸⁷ *Ibid.* S. 252.

⁸⁸ *Radzimicki Z. L. W sprawie pochodzenia Fed'ka Nieswizkiego...* S. 146–149.

⁸⁹ *Войтович Л. В. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.). Склад, суспільна і політична роль. Історико-генеалогічне дослідження / Л. В. Войтович. Львів, 2000. С. 448–449, 475–476.*

⁹⁰ *Puzyna J. W sprawie Fed'ka Nieswizkiego. Odpowiedz P. Z. L. Radzimickiemu...* S. 22.

⁹¹ *Ibid.* S. 22.

⁹² *Ibid.* S. 22.

⁹³ *Ibid.* S. 25.

⁹⁴ *Ibid.* S. 61–62.

А. Прохаска, який також втрутився в цю суперечку, більше схилився до позиції З.-Л. Радзимінського⁹⁵. На підтримку своїх поглядів він навів ряд аргументів: – Федір Корибутович володів Новгород Сіверським, що підтверджує не лише Літописець Литовський, а й два незалежні джерела Тевтонського ордену, описані проф. С. Смолькою, тоді як твердження Ю. Пузини про володіння Федора Корибутовича Новгородком-Литовським, потім Несвіжем, Лоском, і згодом територіями на Поділлі не мають під собою джерельної основи⁹⁶;

– Королівський акт надання Вінниці Спиткові у 1395 р. свідчить про відсутність інших володарів міста у той час⁹⁷;

– Не міг автор літописця Литовського сплутати Федора Корибутовича з Федором Коріатовичем, який ще до 1392 р. отримав від Оль'єрда подільські землі у володіння [від Оль'єрда ці володіння отримали старші брати Федора Коріатовича – *І. ІІ.*];

– Хибною є інформація, що Федір Коріатович з Мукачева приїхав на Поділля⁹⁸.

Відзначаючи слушність цих аргументів під час дискусії з Ю. Пузиною, варто відзначити, що вони дозволяють відкинути тільки надуману версію щодо володіння Несвіжем. Корибут та його син Федір справді володіли Новгород-Сіверським, а не Новгородком, який належав Коріату Гедиміновичу, а після нього, тобто після 1358 р. – Войдату Кейстутовичу та його синові Юрію (помер до 1401 р.)⁹⁹. А подільські володіння (в т. ч. і Вінницю) князь Федько отримав після 1432 р., коли Коріатовичі вже втратили Поділля. Останнє також дозволяє спростувати і аргументацію З.-Л. Радзимінського стосовно подільських володінь Коріатовичів (де він апелює до Стадніцького¹⁰⁰).

А. Прохаска також був переконаним, що не міг Федір Несвіцький, якщо він був Корибутовичем, впродовж жовтня – кінця листопада 1432 р. зрадити Свидри'айла, підписати угоду з Зи'мунтом, зрадити Зи'мунта і повернутися на сторону Свидри'айла¹⁰¹. Тому він прийшов до висновку, що версія їх ідентичності є гіпотезою, яка немає джерельної основи¹⁰². Тут знову можна заперечити цей аргумент, зіславшись на подібну поведінку англійських баронів під час війни

⁹⁵ Prochaska A. Czy możliwa jest identyczność kniaziyw Nieswizkich z Korybutowiczami... S. 88–92.

⁹⁶ Ibid. S. 88–90.

⁹⁷ Дув. Codex epistolaris Vitoldi. S. 37–39. № 115.

⁹⁸ Prochaska A. Czy możliwa jest identyczność kniaziyw Nieswizkich z Korybutowiczami... S. 90.

⁹⁹ Войтович Л. В. Княжа доба на Русі... С. 662, 666.

¹⁰⁰ Stadnicki K. Korijat Gedyminowicz i Korijatowicze / K. Stadnicki // Rozprawy i Sprawozdania z Posiedzec Wydziaia Historyczno-Fiiozoficznego Akademii Umiejtnosci. Krakow, 1877. T. 7. S. 1–146.

¹⁰¹ Prochaska A. Czy możliwa jest identyczność kniaziyw Nieswizkich z Korybutowiczami... S. 91.

¹⁰² Ibid. S. 92.

Червоної та Білої троянд. Одним із найсильніших аргументів Ю. Пузини був лист Свидри'айла Оль'єрдовича до великого магістра Тевтонського Ордену від 8 лютого 1432 р., у якому Федір Корибутович згадується як староста подільський¹⁰³, мало би незаперечно свідчити на користь тотожності обох Федорів¹⁰⁴

Ця публікація Ю. Пузини спричинила поновлення дискусії, яку редакція окреслила як “Спір про Федька Несвіцького”¹⁰⁵, і до якої долучилися знову А. Прохаска¹⁰⁶, З.-Л. Радзимінський¹⁰⁷ та В. Семкович¹⁰⁸. Цей другий етап дискусії відбувався на “вищому” рівні, про що свідчить особлива скрупульозність до джерел, перевірка їх автентичності – зокрема віднайдення оригіналів підставових документів – листа від 8 лютого 1432 р., але авторства не Свидри'айла, а вїта з Братяну і листа Федора Корибутовича до Свидри'айла¹⁰⁹. Цей аргумент Ю. Пузини переконав А. Прохаску в ідентичності Федька Несвіцького і Федора Корибутовича¹¹⁰, однак З.-Л. Радзимінський не змінив своїх поглядів, а навпаки підтвердив їх у порівняльній схемі уривків з джерел, які стосуються обох Федорів. Для кращого розуміння цієї проблеми нижче приводимо цю схему.

Порівняльна інформація з джерел про Федька Несвіцького і Федора Корибутовича. (*Radzimieski Z. L. Itinerarium ks. Fedora Korybutowicza i ks. Fed'ka Nieswizkiego // МН. 1913. № 11–12. S. 195–199.*)

Кн. Федір Корибутович	Кн. Федько Несвіцький
1422. 22/IX. Над озером Мельно при великому князі Вітовті, після трьох синів Володимира Ольгердовича ставить підпис “Федір Корибут” (<i>Fedor Korybut</i>) (<i>Danilowicz J. Skarbec dyplomatów. T. 2. № 1359</i>)	

¹⁰³ Kotzebue A. Switrigail. S.71; [*Danilowicz J.*] Skarbec dyplomatyw. T. 2. S. 131. № 1592.

¹⁰⁴ *Puzyna J.* Nieco faktyw do sprawy Fed'ka Nieswizkiego... S. 145–151.

¹⁰⁵ *Redakcyя.* Spyr o Fedka Nieŭwizkiego... S. 190–191.

¹⁰⁶ *Prochaska A.* O identycznoŭж ks. Fed'ka Nieswizkiego z Fedorem Korybutowiczem... S. 192–194.

¹⁰⁷ *Radzimieski Z. L.* Itinerarium ks. Fedora Korybutowicza i ks. Fed'ka Nieswizkiego... S. 194–200.

¹⁰⁸ *Semkowicz W.* Korybutowicze i Nieŭwizcy w ъwietle sfragistyki... S. 200–204.

¹⁰⁹ List wyjta z Bratjanu do Wielkiego Mistrza Zakonu z dnia 8 lutego 1432 r. // МН. 1913. № 11–12. S. 191–192.

¹¹⁰ *Prochaska A.* O identycznoŭж ks. Fed'ka Nieswizkiego z Fedorem Korybutowiczem. S. 194.

1431. 19/VI. В Хрістмемлю (<i>Christmemlu</i>) при вел. кн. Свидригайлу, після княжат Симеона (Лінгвеня / <i>Lingweniu</i>) Ольгердовича, Жигмонта Кейстуовича, Олельки Володимировича (Ольгердовича) ставить підпис “Федір Корибутович” (<i>Fedor Korybuthowicz</i>) (<i>[Hildebrand H.] Liv- Est- und Curländisches Urkundenbuch, Bd. VIII, begründet von F. G. v. Bunge, im Auftrage der baltischen Ritterschaften und Städte fortgesetzt von H. Hildebrand. [Далі Hildebrand]. Riga-Moskau, 1884. VIII. № 462; Danilowicz J. Skarbec dyplomatów. T. 2. № 1545</i>)	
	1431. 1/IX. У Чарторийську перемир’я між королем Владиславом Ягайлом і вел. кн. Свидригайлом у переліку княжат підписується останній перед Остіком, каштеляном віленським, як “Федько Несвіцький” (<i>Fed’ko Nieświeżski</i>) (<i>Hildebrand. VIII. № 501; Danilowicz J. Skarbec dyplomatów. T. 2. № 1562</i>) 1431. 22/X. Владислав Ягайло пише до Свидригайла і повідомляє, що “кн. Федько” забороняє повернути старості подільському Теодорикові Бучацькому Ольчидай (<i>Olczydajów</i>) і Явтушків (<i>Jaltuszków</i>), які належали до Кам’яця (<i>Codex epistolaris saeculi decimi quinti. [T. II]. № 198</i>)
1432. 8/II. У листі вїта з Брятану з Волковиська до Великого Магістра, згадується “кн. Федір Корибутович” як староста подільський (<i>List wójta z Bratjanu do Wielkiego Mistrza Zakonu z dnia 8 lutego 1432 r. // МН. 1913. № 11–12. S. 191–192.; Danilowicz J. Skarbec dyplomatów. T. 2. № 1592</i>)	

	1432. 15/V. У Крістмемлю як останній серед княжат, які підтверджують дотримання перемир'я, укладеного Свидригайлом з Орденом, ставить підпис як “Федько Несвіцький” (<i>Danilowicz J. Skarbec dyplomatów. T. 2. № 1603</i>)
	1432. 28/VII. З Гродна у листі Свидригайла до Вел. Магістра згадується “кн. В’ятко” (<i>Danilowicz J. Skarbec dyplomatów. T. 2. № 1613</i>)
	1432. 3/IX. З Полоцька у листі Свидригайла до Вел. Магістра згадується вірний подільський староста “герцог В’ятко” (<i>hertczog Vetko</i>) (<i>Hildebrand. VIII. № 624</i>)
1432. 15/X. В Гродні акт унії литовсько-польської і її дотримання через Вел. Кн. Жигмунта підтверджує і після княжат Олександра і Івана Володимировичів (Ольгердовичів) і Симеона Івановича ставить підпис “Федір Корибутович” (<i>Fedor Korybuthowicz</i>) (<i>Danilowicz J. Skarbec dyplomatów. T. 2. № 1630</i>)	
	1432. 30/IX. Над Морахвою біля Копистирина на Поділлі завдає полякам поразки “князь Федько з Острога” (<i>dux Fethko de Ostrog</i>) (<i>Długosz J. Annales seu cronicae incliti regni Poloniae. T. 8. S. 73–77.</i>)
	1432. 26/XII. З Вейтвіщек (<i>Wejtwiszek</i>) Ludwik von Lansee comtur von Mewe доносить про поразку поляків, яку їм звияжно завдав “герцог В’ятко гауптман подільський” (<i>Hertczog Vetko hauptmanus der Podolie</i>) (<i>Hildebrand. VIII. № 611</i>)

1433. 20/I. У Троках акт унії Вел. Кн. Жигмунта з Польщею, який закріплював залежність Поділля і Волині від Корони і після князів: Михайла (Зигмунтовича), Олелька, Івана і Андрія Володимировичів, ставть підпис “Федір Корибутович” (<i>Fedor Koributhowicz</i>) (<i>Barwiński B. Zygmunt Kejstutowicz W. Ks. Lit. Rus. S. 155</i>)	
	1433. ро 9/II. В дописці до рапорту про виправу тевтонського магістра на Литву йде мова про відвагу у битві з поляками на Поділлі (30. 11. 1432) “герцога Федька Свидригайлового гауптмана Поділля” (<i>herzog Fetke in Podilian Swidrigals hauptman</i>) (<i>Hildebrand. VIII. № 663</i>)
	1433. 18/II. З Венден Магістр Тевтонський доносить Вел. Магістрові, що “гауптман подільський” (<i>hovetman us der Podolyen</i>) продовжує допомагати Свидригайлові (<i>Hildebrand. VIII. № 662</i>)
	1433. 22/III. У Вітебську після всіх князів, але перед панами безпосередньо “Федір Несвіцький капітан подільський” підписує лист до Базельського собору, підтверджуючи правовірність і римокатолицькі почуття Вел. Кн. Свидригайла (<i>Marténe et Durand. VIII. S. 575–576.</i>)
	1433. 11/IV. У Марієнбурзі Вел. Магістр радить Свидригайлові доручити кн. Михайлові, “герцогу В’яткові” (<i>mit herzog Vetko</i>) і іншим вдарити на поляків з тилу (<i>Hildebrand. VIII. № 677</i>)

	1433. 23/IV. З Ілави командор в Остероде доносив Вел. Магістрові, що після захоплення Луцька Свидригайлом на початку квітня відразу було доручено головнокомандування кн. Носові і В'яткові (<i>Wiatkowi</i>) (<i>Danilowicz J. Skarbec dyplomatów. T. 2. S. 150. № 1661</i>)
	1433. 3/V. Зі Смоленська Свидригайло сповістив Вел. Магістра, що “герцог В'ятко” (<i>hertogh Vetkoe</i>) має ударити з подільської землі з усіма своїми людьми і з татарами на поляків (<i>Danilowicz J. Skarbec dyplomatów. T. 2. № 681</i>)
	1433. 25/V. З Солдау командор в Остероде у листі до Вел. Магістра заперечував вісті про прийняття в тому часі кн. Носа і В'ятка (<i>Wiatka</i>) на стороні поляків (<i>Danilowicz J. Skarbec dyplomatów. T. 2. S. 151. № 1663</i>)
	1433. травень. Кн. Федько (<i>Fed'ko</i>) підступивши під Кам'янець, взяв у полон Теодорика Буцацького, старосту кам'янецького, тоді об'єднав свої сили з силами кн. Носа і підступив під Брест (Литовський), замок якого взяв в облогу, але через підмогу, яканаближалася, змушений був відступити (<i>Lewicki. Powstanie Świdrygiełły. S. 202.</i>)
	1433. червень. Комтур Людвік Лансі доносить Вел. Магістрові про союз кн. Федька (<i>Fed'ko</i>) і кн. Александра Носа і про їх рух у поля (<i>Danilowicz J. Skarbec dyplomatów. T. 2. № 1667</i>)

	1433. 17/VI. З Марієнбурга Вел. Магістр радить Свидригайлові добре спланувати напад на поляків, наголошуючи на “герцога В’ятка” (<i>hertog’a Vedko</i>) (<i>Hildebrand. VIII. № 693</i>)
	1434. 11/IV. З В’язьми Свидригайло доносить Вел. Магістру, що хан татарський вже подався в київську землю, долучено тут також нотатки, що взяв кн. Федько (<i>Fed’ko</i>) до неволі відділ поляків і якусь пані, яка була в лісках біля двору (<i>Lewicki. Powstanie Świdrygiełły. S. 202.; Danilowicz J. Skarbec dyplomatów. T. 2. № 1684</i>)
	1434. 23/VIII. З Лібави старий лендмаршалок тевтонський Werner von Nesselrod у листі до Вел. Магістра пише про взяття кн. Федьком (<i>Fed’kom</i>) Детріха (Теодорика) Бучацького у полон (<i>Hildebrand. VIII. № 848</i>)
	1434. 7/IX. В Крем’янцю “А це я кн. Федько Несвіцький (<i>Fed’ko Neswidiskij</i>) староста крем’янецький, брацлавський...”. Лист-присяга польському королю та прохання зберегти за ним батьківські володіння – Збаразьку, Вінницьку, Хмельницьку землі та вислугу Соколець, у протилежному разі – вважатиме себе вільм від присяги. (<i>[Krupowicz M.] Zbiór dyplomatów. № XVI</i>)
	1435. 23/III. В Черняхові (Волинь) кн. Федько Несвіцький (<i>Fed’ko Neswid’skij</i>) староста крем’янецький і брацлавський підтверджує попередній акт присяги з тими самими умовами, але без жодних застережень для себе (<i>[Krupowicz M.] Zbiór dyplomatów. № XVII</i>)

1435.1/IX. У битві під Вілкомиром над р. Світа кн. Федір Корибутович, а також кн. Іван Володимирович і багато інших князів чисельністю разом 42 потрапили у мстиві і тверді руки Вел. Кн. Жигмунта Кейстуовича (<i>Danilowicz J. Latopisiec Litwy i Kronika Ruska. S. 59</i>)	
1440. Над берегом Німану княжата, пани і шляхта литовська вітали Вел. Кн. Казимира Ягеллончика, який мав обійняти великокнязівський трон у Вільно, серед них був і кн. “Хотко Корибут” (<i>Chothko Chwod'ko–Fed'ko–Fedor</i>) <i>Koributh duces</i>) (<i>Długosz J. Annales seu cronicae incliti regni Poloniae. T. 8. S. 252.</i>)	

В. Семкович аналізував проблему ідентичності двох Федорів на основі сфрагістичних джерел, які, на його думку, є досить цінними і хоча й розглядалися у попередніх статтях, не були критично проаналізовані та залучені у повному обсязі¹¹¹.

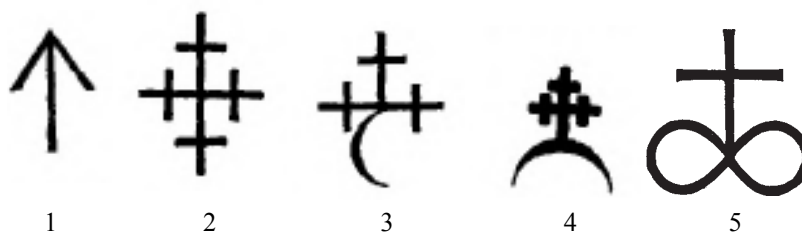

Рис. Печатки князів: 1 – Івана Корибутовича¹¹²; 2 – Івана Несвіцького¹¹³; 3 – Федька Несвіцького¹¹⁴; 4 – роду Збарзьких¹¹⁵; 5 – Федора Корибутовича¹¹⁶.

¹¹¹ *Semkowicz W. Korybutowicze i Nieńwizcy w ńwiewle sfragistyki... S. 200.*

¹¹² *Jana Zamoyskiego notaty heraldyczno-sfragistyczne // Piekosinski F. Studya, rozprawy i materyaiy z dziedziny historii polskiej i prawa polskiego / F. Piekosicski. Krakow, 1907. T. VII. Z. 2. S. 47. № 381.*

¹¹³ *Ibid. S. 61–62. № 536, № 544.*

¹¹⁴ *Ibid. S. 63. № 555.*

¹¹⁵ *Paprocki B. Gniazdo cnoty: zkńed herby rycerstwa siawnego Krolestwa Polskiego, Wielkiego Ksikstwa Litewskiego, Ruskiego, Pruskiego, Mazowieckiego, Zmudzkiego y inszych Pacstw do tego Krolestwa nalezacych Ksińńńń y Panow poczatek swoy maińń / B. Paprocki. Krakyw, 1578. F. 1147.*

¹¹⁶ *Piekosicski F. Heraldyka polska wiekyw ńrednich / F. Piekosicski. Krakyw, 1889. S. 234.*

Він порівняв відбитки печаток Івана Корибутовича (Рис. 1.) та Івана Несвіцького (Рис. 2.), Федора Корибутовича (Рис. 5.) та Федора Несвіцького (Рис. 3), прийшовши до висновку про неможливість тотожності між цими постатями, а також зробивши припущення, що князь Федько Несвіцький був не братом, а сином Івана Несвіцького¹¹⁷. Ще раз зазначимо, що князівські печатки з огляду на їх якість та відсутність сталих гербів можуть мати тільки допоміжне, а не визначальне значення.

Малоаргументованою, на наш погляд, була спроба представити свідчення листа війта з Братуні від 8 лютого 1432 р. про Федора Корибутовича помилкою переписувача¹¹⁸. Це типовий хід дослідників при неможливості заперечити аргументацію джерела. Водночас К. Соханевич, аналізуючи розвиток гербу князів Збаразьких, наголосив на тягlostі зв'язку між Іваном і Федором Несвіцькими¹¹⁹.

Спроба Ф. Равіти-Гавронського представити походження Федька Несвіцького з Рюриковичів, зокрема Ольговичів, відкинувши його тотожність із Федором Корибутовичем¹²⁰, викликала розгромну критику Ю. Пузини¹²¹. Ставши редактором часопису “*Miesięcznik Heraldyczny*”, Ю. Пузина рішуче відкинув усі закиди і далі наголосив на ідентичності обох Федорів¹²².

Погляди Ю. Пузини усталилися у польській (М. Кучинський, Т. Василевський¹²³) та українській історіографії (Н. Яковенко¹²⁴, Л. Войтович) і були домінуючими до недавнього часу. Як уже зазначалося, зі серйозним переглядом версії Ю. Пузини у 1990-х рр. виступив Ян Тен'овський¹²⁵. Він вважає Федька Несвіцького неідентичним Федору Корибутовичу, та приписує йому руське походження. З останнім важко погодитися: з нащадків Романовичів окрім Острозьких не було інших князів, які могли мати у той час на Волині якісь володіння, першим інших князів почав запрошувати і надавати їм землі в цьому регіоні Дмитро-Любарт Гедимінович. Продовжив цю практику згодом Свидри'айло Оль'єрдович після 1435 р., коли Рюриковичі та Гедиміновичі з інших

¹¹⁷ *Semkowicz W.* Korybutowicze i Nieświzcy w świetle sfragistyki... S. 202–204.

¹¹⁸ *Ibid.* S. 204.

¹¹⁹ *Sochaniewich K.* Przyczynek do rozwoju herbu księstwa Zbarazkich / K. Sochaniewich // МН. 1914. № 5–6. S. 118–120.

¹²⁰ *Rawita-Gawroński Fr.* Książka Nieświeccy, Zbarascy i Wiszniowieccy do kynca XVI w... S. 117.

¹²¹ *Puzyna J.* Recenzja. Rawita-Gawroński Fr. Książka Nieświeccy, Zbarascy i Wiszniowieccy do kynca XVI w... S. 140–141.

¹²² *Puzyna J.* Korybutowicze Nieświzcy... S. 105–119.

¹²³ *Kuczyński S.* Ziemie czernihowsko-siewirskie pod rządami Litwy... S. 350–351; *Wasilewski T.* Pochodzenie i początek kariery domu Czartoryskich... S. 43–65

¹²⁴ *Яковенко Н. М.* Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст... С. 91–92; *Войтович Л. В.* Княжа доба на Русі: портрети еліти... С. 648–650.

¹²⁵ *Tęgowski J.* Pochodzenie kniazia Iwana i Fiodora Nieświckich... S. 125–135.; *Tęgowski J.* Jeszcze o pochodzeniu kniazia Fiodora Nieświckiego... S. 87–90.

земель, які втратили свої уділи, відібрані Зи'мунтом Кейстутовичем, почали отримувати тут дрібні уділи як компенсацію. Шлюб Івана Несвіцького з Ярошною Бібельською слід датувати часом бл. 1410 р. На підставі грамоти подільського та теребовлянського старости Петра Влодковича від 9 березня 1410 р., в якій згадується "*Iwan ducis Nieswiczensis Bibelski*", Я. Тен'овський переніс дату шлюбу до часу перед 1410 р., але король Я'айло в час підписання цієї грамоти згідно краківських Гродських книг, перебував у Львові, а не в Теребовлі. Одні й інші невідповідності змушують критично віднестися до версії Я. Тен'овського¹²⁶.

Українські історики О. Однороженко¹²⁷ та С. Келембет¹²⁸, а віднедавна й Н. Яковенко¹²⁹, також відкидають версію Ю. Пузини. Для їх аргументації серйозним під'рунтям можуть послужити знахідки українських нумізматів Р. Саввова та О. Погорільця, яким вдалося віднайти подільські монети Коріатовичів. Вони ж звернули увагу на схожість гербових знаків князя Федора Коріатовича з князями Збарзькими (Рис. 6. 1, 6. 2.)¹³⁰.

Рис. 6. 1 – монета (денарій, обол?) подільського князя Федора Коріатовича (1388–1394); 6. 2 – зображення штрихового знаку на печатці Федора Коріатовича з його грамоти від 1403 р.

Питання скільки було Федорів, як і те, хто є хто, видається дещо другорядним. Тоді ж, наприкінці XIV – на початку XV ст. на території Волині та Поділля фігурують кілька осіб з династії Гедиміновичів і Рюриковичів, які мали там володіння і носили ім'я "Федір" – Федір Корибутович, Федір Коріатович, Федір Острозький, нарешті Федько Несвіцький. Проте мав рацію, зокрема, З.-Л. Радзимінський відзначаючи, що Ю. Пузина занадто легко стверджував, що через наявність кількох впливових осіб з одним іменем хроніст їх плував¹³¹.

¹²⁶ Войтович Л. В. Княжа доба на Русі... С. 651.

¹²⁷ Однороженко О. Князівська геральдика Волині середини XIV–XVIII ст... С. 74–76.

¹²⁸ Келембет С. М. Князі Несвізькі, Збарзькі та Вишневецькі – Гедиміновичі чи ні?... С. 117; Келембет С. М. Походження князів Несвізьких, Збарзьких та Вишневецьких... С. 75.

¹²⁹ Яковенко Н. М. У пошуку меценатів та патронів... С. 4–15.

¹³⁰ Погорілець О., Саввов Р. Про нові знахідки монет Подільського князівства / О. Погорілець, Р. Саввов // НумізMATика і фалеристика. 2007. № 4. С. 28–31.

¹³¹ Radzimieski Z. L. W sprawie pochodzenia Fed'ka Nieswizkiego... S. 144.

Таким чином, мусимо константувати, що й надалі після того, як відгрімилі баталії “генеалогічної війни”, проблема походження князя Федька Несвіцького, а разом з нею і походження князів Збараських, Вишневецьких, Порицьких і Воронєцьких залишається дискусійним.

Можна, однак, стверджувати, що родина князів Несвізьких, зокрема князі Юрій і Григорій, діяльність яких відноситься до періоду напередодні 1388 р., могли бути Рюриковичами¹³². Але немає жодних натяків на їх зв'язок із Федьком Несвіцьким. До того ж ці князі не могли мати до 1432 р. жодних володінь на Волині. Так само безпідставні спроби довести, що Федір Корибутович колись володів Новгородком та Несвіжем. Автентичність грамоти вїта з Братуні від 8 лютого 1432 р. залишається великою, що дозволяє, поряд з авторитетом родової традиції, серед інших версій надавати перевагу версії Ю. Пузини. Темперамент останнього, яким часто сам заплутував власні аргументи, досі дозволяє дослідникам сумніватися у правильності цієї версії.

Чи існує можливість іншого розв'язання проблеми? На наш погляд, якщо відкинути родову традицію (як це роблять більшість сучасних дослідників, хоча пояснити, для чого це було потрібно, наприклад, князям Збараським або Вишневецьким, важко), існує можливість пов'язання особи Федора Несвіцького з князями Коріатовичами. Крім подібності гербових знаків, на що прямо вказують монети Федора Коріатовича, на користь такої версії може свідчити наступне:

– Коріат Гедимінович володів Новгородком; його нащадки могли зберегти в цьому регіоні якісь володіння і навіть отримати сусідній Несвіж після занепаду Рюриковичів-Несвізьких;

– Олександр і Дмитро Коріатовичі мали володіння на Волині. У володіння Олександра, напевно, входив Несвіч, який міг залишитися за його нащадками;

– Федько Несвіцький міг бути нащадком Олександра або Василя Коріатовича (останній був бузьким князем до 1405 р., в його уділ схоже входили також Збараж та інші міста, які стали родовими гніздами нащадків Федора Несвіцького), тому з допомогою Свидри'айла сподівався повернути собі Поділля, яке довгий час належало Коріатовичам.

Зрозуміло, що запропонована версія залишається гіпотезою, а дослідження цієї заплутаної проблеми потребує продовження.

¹³² *Войтович Л.* Княжа доба на Русі... С. 365.

**THE ENIGMA OF THE ORIGIN OF PRINCE FED'KO NIESWITSKI:
ANCIENT AND MODERN DISCUSSIONS**

Ivanna PAPA

The Ivan Franko National University of Lviv,
the Chair of the Medieval History and Byzantine Studies
1 Universytetska str., Lviv 79000, Ukraine

The question of origin of princely families (Zbaraz'ki, Vyshnevetski, Porytski, Voronetski) is still open. Fed'ko Neswitskyy was protoplasts of these families. But the debate on his origin is still unfinished. It was caused by the contradictory nature of the sources from XIVth – early XVth century. Discussion of the origin of Fed'ko Nesvitskyy turned into a real “genealogical war” (“bellum genealogicum”), which is strongly held in the first third of the XX century and permanently continue now days. This problem is an enigma which has not yet found a legitimate response. Therefore, an analysis of the discussion helps us to understand the problem and at least reject the false version and come closer to the final solution.

Key words: Fed'ko Neswitskyy, Fed'ko Korybutovycz, “genealogical war”, Zbaraz'ki, Vyshnevetski.

**ЗАГАДКА ПРОИСХОЖДЕНИЯ ФЕДЬКА НЕСВИЦКОГО:
СТАРЫЕ И НОВЫЕ ДИСКУССИИ**

Иванна ПАПА

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра истории средних веков и византистики
ул. Университетская 1, Львов 79000, Украина

Вопрос происхождения княжеских родов Збаражских, Вишневецких, Порицких, Воронежский все еще открыт. Протопластой этих родов был Федько Несвицкий, однако вопрос его происхождения также не до конца выяснен. Это обусловлено скудным и противоречивым содержанием источников XIV – нач. XV веков. Дискуссия о происхождении Федька Несвицкого переросла в “генеалогическую войну” (“*bellum genealogicum*”), которая имела место в первой трети XX в. и продолжается сегодня. Эта проблема является загадкой, на которую до сих пор не найдено убедительного ответа. Поэтому анализ дискуссии поможет лучше понять проблему, вскрыть ошибочные версии и приблизиться к окончательному ее решению.

Ключевые слова: Федько Несвицкий, Федор Корибутович, “генеалогическая война”, Збаражские, Вишневецкие.

Стаття надійшла до редколегії 20.04.2011 р.

Прийнята до друку 16.06.2011 р.